

УДК 811.161. 2'42

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3\(45\)-675-687](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-675-687)

Дзира Іван Ярославович кандидат філологічних наук, доктор історичних наук, професор, професор кафедри філології та перекладу, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0001-6326-3594>

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ КЛІШЕ В НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТАХ

Анотація. У статті вперше зроблено спробу дослідити особливості використання мовних кліше в нормативно-правових актах періоду новітньої української державності. Розглянуті стандартизовані мовні одиниці є важливими текстоутворювальними засобами нормативно-правових актів, що одночасно виконують функцію стильових маркерів юридичного тексту. Вони забезпечують дотримання усталених схем викладу матеріалу, адекватну трансляцію правової інформації та запобігають можливості її довільної інтерпретації з боку адресата.

За допомогою поєднання загальногалузових, міжгалузових і галузових кліше з термінологічною лексикою викладається призначена для правового регулювання інформація, а також здійснюється її генералізація чи конкретизація. Високопродуктивними є акціонально-імперативні стійкі словосполучення, що виражають інституційні дії, спрямовані на окремі положення, складові частини або текст нормативно-правового акта в цілому, сприяють забезпеченню трансформації тексту документа, сигналізують про сприйняття та тлумачення термінології чи правових норм. Також вони можуть слугувати для імплементації нормативно-правового акта або його частини в правове поле Української держави чи навпаки тимчасово призупиняти його дію або виключати документ чи його окреме положення із законодавчого простору. Рамково-відсильні кліше словесним або словесно-цифровим способом виражають композиційну будову нормативно-правового акта й різними способами забезпечують відсилання до тексту документа чи його складової частини. За допомогою сформованої системи відсильних приписів здійснюється взаємозв'язок як між окремими фрагментами тексту окремого документа, так і між різними законодавчими текстами єдиного законодавчого простору.

За структурно-граматичними характеристиками законодавчі кліше умовно поділяються на три групи:

- стійкі предикативні утворення, що мають усталений лексичний склад, фіксований порядок компонентів, як правило, виражений підметово-присудковою парою предикативний центр і закріплене граматичне значення за словами з постійною інформацією;

- синтаксичні дієслівно-іменні конструкції, що наближаються за значенням до дієслів, але не є їм тотожними;

- лексичні стандарти, а саме фіксовані іменні конструкції та складені прийменники (прийменникові звороти), що точно виражають різноманітні адвербіальні та релятивні відношення.

Ключові слова: мовні кліше, нормативно-правовий акт, офіційно-діловий стиль, стандартизована мовна конструкція, юридичний текст.

Dzyra Ivan Yaroslavovych Candidate of Philological Sciences, Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of the Philology and Translation, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-6326-3594>

SPECIFICITIES OF THE USE OF LANGUAGE CLICHES IN REGULATORY ACTS

Abstract. The article is the first attempt to investigate the features of the use of language clichés in regulatory legal acts of the period of modern Ukrainian statehood. The considered standardized language units are important text-forming means of regulatory legal acts, which simultaneously perform the function of style markers of the legal text. They ensure compliance with established schemes of presentation of the written text, adequate translation of legal information and prevent the possibility of its arbitrary interpretation by the addressee.

By combining general, inter-sphere and sphere clichés with terminological vocabulary, information intended for legal regulation is presented, as well as its generalization or concretization is carried out. Highly productive are action-imperative stable word combinations that express institutional actions aimed at individual provisions, components or the text of the regulatory act as a whole; they contribute to ensuring the transformation of the text of the document, signal the perception and interpretation of terminology or legal norms. They can also serve to implement a regulatory legal act or its part into the legal field of the Ukrainian state or vice versa, temporarily suspend the action or exclude a document or its individual provision from the legislative space. Framework-referential clichés verbally or verbally-digitally express the compositional structure of a regulatory legal act and in various ways provide a reference to the text of the document or its component part. With the help of the formed system of

referral orders, a relationship is established both between individual fragments of the text of a separate document and between different legislative texts of a single legislative space.

According to their structural and grammatical characteristics, legislative clichés are conventionally divided into three groups:

- stable predicative formations that have a stable lexical composition, a fixed order of components, a predicative center usually expressed by a subject-predicate pair, and a fixed grammatical meaning based on words with constant information;

- syntactic verb-noun constructions that are close in meaning to verbs, but are not identical to them;

- lexical standards, namely fixed noun constructions and compound prepositions (prepositional phrases), which accurately express various adverbial and relative relations.

Keywords: language clichés, regulatory act, official business style, standardized language construction, legal text.

Постановка проблеми. Після відновлення державної незалежності перед українським суспільством постала нагальна потреба докорінної зміни системи освіти, успадкованої з радянської доби. На жаль, економічна криза 1990-х рр. на деякий час загальмувала хід освітньої реформи. І лише на початку ХХІ ст. Україна розпочинає активно реформувати освітню систему з метою інтеграції її до європейського освітнього простору. При цьому «Суть, ознаки, особливості, закономірності, етапи й специфіка розвитку трансформаційних процесів у сфері освіти в цілому та закладах загальної середньої освіти зокрема визначаються та регламентуються законом / юридичним законом, законодавством та нормативно-правовими актами» [1, С. 255]. Бурхлива законотворчість у освітній галузі вимагає від законодавців напрацювання механізмів внесення змін, вилучень, доповнень чи викладу в новій редакції різноманітних структурних одиниць нормативно-правових актів. По-друге, великий обсяг обігового матеріалу потребує упорядкування зв'язків між документами й економії правового простору. Тому оптимізація відповідних юридичних конструкцій стає важливою умовою для забезпечення належного технічного рівня законодавчої бази. І нарешті, лінгвістичні студії юридичної техніки на практиці можуть бути успішно апробовані юристами, що сприятиме ефективній регламентації правил і вимог єдиної системи мови законодавства. Таким чином, активна трансформація нормативного матеріалу освітньої сфери актуалізує потребу поглиблення знань стосовно спеціальних мовних засобів технічного регулювання суспільних відносин. До засобів і прийомів викладу змісту

юридичних приписів науковці зараховують юридичну термінологію, юридичні конструкції, зокрема законодавчі кліше, а також способи побудови юридичного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення засобів мовностильового вираження змісту ділових паперів, у тому числі й нормативно-правових актів, представлене у працях багатьох сучасних українських науковців. Насамперед йдеться про студії Н. В. Артикуци, П. М. Рабиновича, І. О. Билі-Сабадаш, І. І. Онищука, А. В. Красницької, Д. В. Горбачука, О. І. Білоусової, О. М. Мацько тощо. Так, граматична специфіка мови українського законодавства стала об'єктом наукових зацікавлень О. І. Білоусової. Мовні формули в дипломатичних текстах сучасної української мови досліджує О. М. Мацько. Вдалу спробу розкрити принципи функціонування й формування стійких словосполучень у писемному діловому мовленні здійснив Д. В. Горбачук. Та попри наявність суттєвих напрацювань у сфері мовностильових засобів вираження змісту ділових паперів залишається ряд проблем, передусім пов'язаних з неоднаковими підходами до визначення специфіки, статусу, формальної, семантичної та функціональної диференціації, а також класифікації мовних одиниць.

Мета статті. Метою запропонованої статті є аналіз особливостей використання мовних кліше в текстах законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю. Для її досягнення потрібно виконати ряд завдань, зокрема вибрати з різножанрових документів необхідний матеріал, охарактеризувати функціональні та структурно-граматичні типи усталених словесних формул, установити принципи їхнього формування в мові українського права. Об'єктом дослідження стали мовні кліше, що слугують одним із маркерів стильової належності юридичного тексту.

Взаємодія лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів у процесі укладання нормативно-правових актів обумовила використання синхронно-описового, статистичного й функціонально-аналітичного методів, а також структурно-типологічного, жанрово-стилістичного й контекстуального підходів.

Джерельну базу дослідження становлять законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти (закони, постанови, положення, правила тощо), призначені для регулювання типових відносин освітньої сфери періоду новітньої української державності.

Виклад основного матеріалу дослідження. При виникненні ситуацій, що вимагають фіксації суспільної волі та словесно-документального закріплення змістових елементів правової системи, укладаються нормативно-правові акти. Вид, форма і набір мовностильових засобів таких

документів визначаються типовими обставинами, що викликають їх створення. При цьому регламентації підлягають не лише обумовлені жанровою належністю формуляр і композиція джерела права, а й змістове наповнення на рівні окремих слів, словосполучень і речень. «Мова нормативних актів, – справедливо зазначає І. О. Биля-Сабадаш, – це мова офіційного документа, який носить державно-владний характер, в якому виражається воля суспільства, який має офіційно-обов’язкову форму. В правовому документі мовна форма є нормативною й формально-закріпленою. Вона не може бути самостійно змінена, тобто не допускається заміна слів, зміна порядку слів, речень і частин тексту» [2, С. 35–36]. Також відображення типових ситуацій передбачає усвідомлене прагнення до найдоцільнішого використання засобів формалізації, уніфікації та стандартизації, серед яких вагому роль відіграють мовні кліше. Вони сприяють зрозумілій передачі правової думки у вигляді письмового тексту та полегшенню її сприйняття адресатом.

Сучасні лінгвісти визначають кліше як регулярно відтворювані нетермінологічні мовні одиниці зі стійкою семантикою, стабільною або відносно стабільною структурою, що виконують номінативну, інформативну, імперативну, текстотворчу й регламентаційну функції, а також слугують маркером певного стилю чи комунікативного акту. Скажімо, О. О. Селіванова у термінологічній енциклопедії з сучасного мовознавства пропонує таке визначення відповідного терміна: «Кліше (від фр. *cliche* – відбиток) – стандартні відтворювані засоби мовлення, які регулярно повторюються в певних контекстах і служать ознаками певного стилю або мовленнєвого акту (привітання, вдячності, вибачення, резолюції на документах тощо)» [3, С. 209]. У правовій сфері «Клішованими вважаються такі специфічні усталені одиниці юридичного характеру, які є необхідними елементами правових документів і сприяють однозначному й стислому вираженню думки» [4, С. 159].

Сучасним мовознавцям поки що не вдалося дійти спільної думки стосовно функціональних можливостей стандартизованих мовних конструкцій у законодавчому підстилі офіційно-ділового стилю.

Приймаючи побудовану на функціональному підході класифікаційну схему М. В. Батюшкіної, законодавчі кліше можна поділити на три групи.

Найчисленніша з них має вертикальну структуру, верхній шар якої об’єднує загальногалузеві й міжгалузеві кліше, що забезпечують виклад універсальної інформації для правового регулювання суспільних відносин: *Цей Закон визначає загальні засади* [5, С. 35], *Правові відносини* [5, С. 36], *Для досягнення цих цілей необхідно* [5, С. 47], *З метою задоволення потреб* [5, С. 47], *Це право забезпечується* [5, С. 22], *привести у відповідність із*

чинним законодавством [5, С. 51], внести на розгляд [5, С. 51], У разі потреби [5, С. 62], за рекомендацією [5, С. 51], за наявності вакантних місць [5, С. 113] тощо. Нижчий рівень охоплює галузеві й аспектуальні комунікативні одиниці, що в поєднанні із загальноновживаною чи термінологічною лексикою відображають предметно-логічні зв'язки та взаємини конкретної правової сфери: відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки студентів [5, С. 56], за результатами акредитації [5, С. 57], у порядку, встановленому Статутом вищого закладу освіти [5, С. 61], На підставі рішення вченої ради [5, С. 65], за умови виконання графіка навчального процесу [5, С. 69], в терміни, визначені приймальною комісією [5, С. 78] та ін. Отже освіта, як і будь-яка інша професійна галузь, має історично сформований фонд клішованих мовних одиниць.

Другу групу становлять акціонально-імперативні кліше, що виражають інституційні дії, спрямовані на окремі положення, складові частини або текст нормативно-правового акта в цілому. Передусім вони сприяють забезпеченню трансформації тексту документа: *внести зміни* [6], *викласти у такій редакції* [6], *доповнити абзацом такого змісту* [6], *замінити словами* [6], *слова... виключити* [6] тощо. Також відповідні стандартні звороти здатні сигналізувати про сприйняття та тлумачення термінології чи правових норм, як от: *нижченаведені терміни вживаються в такому значенні* [5, С. 35]. По-третє, акціонально-імперативні кліше можуть слугувати для імплементації нормативно-правового акта або його частини в правове поле Української держави, наприклад: *Ця Постанова набирає чинності* [5, С. 181], *дія пунктів... поширюється* [5, С. 82], *ввести в дію* [5, С. 195] та ін. І, нарешті, з їх допомогою здійснюється тимчасове призупинення дії або виключення тексту нормативно-правового акта чи його окремого положення із законодавчого простору: *визнати такими, що втратили чинність* [5, С. 164], *абзаци... втратили чинність* [5, С. 177] й под. Акціонально-імперативні кліше як мовні одиниці з постійною інформацією в юридичному тексті входять до складу уніфікованих документних формул, що мають певну смислову та інтонаційну завершеність і закріпленій або відносно закріпленій порядок слів. Пор.: *Зупинено дію на 1995 рік пункту 4 статті 10* [5, С. 41]; *Визнати таким, що втратив чинність, абзац четвертий пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1995 р. № 89 «Про надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу та твердого палива»* [5, С. 233]; *Доповнити Порядок пунктом 24 такого змісту* [6,]; *Абзац перший розділу II додатка № 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 26 січня 1993 р. № 50 «Про стипендіальне забезпечення студентів, учнів, слухачів*

навчальних закладів, а також аспірантів і докторантів» (ЗП України, 1993 р., № 4–5, ст. 70) викласти в такій редакції [5, С. 180] та ін. «На відміну від кліше, – наголошують Г. П. Лукаш і О. М. Анісімова, – документні формули утворюють особливий клас завершених стабільних уніфікованих одиниць, зберігають структурно-синтаксичну і семантичну самостійність елементів, що входять у формули, і стійкість фрагментів і повних текстів деяких груп документів» [7, С. 27]. Стійкі словосполучення даного типу можуть використовуватися не лише в тексті, а й виступати заголовком документа. Наприклад, Постанова КМУ від 23 червня 2010 р. № 507 має назву *«Про внесення змін до Порядку присвоєння вченого звання професора і доцента»*. Висока частотність акціонально-імперативних кліше пояснюється перманентною трансформацією правового поля освітньої сфери. Скажімо, після ухвалення 5 вересня 2017 р. Верховною Радою України Закону України «Про освіту» до нього 49 разів згідно з іншими законами вносилися зміни, а чергова редакція документа запланована на 31.07.2026 р. [8].

Третя група об'єднує рамково-відсильні кліше, що словесним або словесно-цифровим способом виражають композиційну будову нормативно-правового акта й різними способами забезпечують відсилання до тексту документа чи його складової частини. Таким чином, вони є важливим формалізованим засобом для послідовного розташування правового матеріалу, дотримання його раціонального поділу й досягнення узгодженості викладу. За допомогою сформованої системи відсилянь здійснюється взаємозв'язок як між структурними фрагментами тексту окремого документа, так і між різними законодавчими текстами єдиного правового поля.

Рамково-відсильні кліше у свою чергу поділяються на внутрішні та зовнішні, конкретні й узагальнені.

Внутрішні конкретні відсильні приписи акцентують увагу на необхідності розгляду кожної позначеної складової частини, демонструють взаємозв'язок між окремими положеннями документа та запобігають появі невиправданих повторів. Зазвичай вони містять маркувальний показник причинно-цільової семантики (*згідно з, відповідно до, на підставі*); лексему, що вказує на абстраговане виділення того чи іншого нормативно-правового акта з ряду подібних (*цей, даний*) й видове та порядкове позначення назви макрокомпонента структурної організації юридичного тексту. Пор.: *згідно з пунктом 25 цього Порядку* [5, С. 137], *згідно з пунктом 9 цього Положення* [5, С. 144], *відповідно до пункту 3.12.3.3. даного Положення* [5, С. 92] тощо. При цьому нормативними приписами «Відсилання до “попередньої” чи “наступної” структурної одиниці нормативно-правового акта не допускаються» [9]. З метою забезпечення лаконізму викладу в конструкціях такого типу назва документа не відтворюється. На відміну від внутрішніх

конкретних кліше, у внутрішніх узагальнених кліше опускається вказівка на структурну одиницю, до якої робиться відсилання. Наприклад: згідно з Положенням [5, С. 113], на підставі цього Положення [5, С. 117], Згідно з цими Умовами [5, С. 56] й под.

Зовнішні рамково-відсильні кліше використовуються з метою досягнення взаємозв'язку між правовою інформацією в межах як окремої сфери, так і чинного законодавства в цілому. «Розвантаження нормативно-правового акта, – зазначено в Порядку подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації, затвердженому наказом Міністерства юстиції України від 12 квітня 2005 року № 34/5, – відбувається через відсилання до інших нормативних приписів однакової або вищої юридичної сили, унаслідок чого поширюється дія інших нормативно-правових актів на цей предмет правового регулювання» [9]. Широко представлені в дослідженому матеріалі зовнішні конкретні відсильні приписи, утворені поєднанням маркувального покажчика з інформацією про рубрику (перелік передбачає перехід від нижчих до вищих ступенів поділу), вид, дату, реєстраційний номер і назву документа: згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.92 № 408 «Про пільги для сільської молоді при прийомі до вищих навчальних закладів, удосконалення системи перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів» [5, С. 82–83], на виконання Указу Президента України від 23 січня 1996 р. № 74 «Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів та працевлаштування випускників вищих навчальних закладів» [5, С. 132], згідно з підпунктами 1–4 пункту 9, пунктами 10–16, 24, 26, 29, 31–33 Порядку працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалася за державним замовленням, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 р. № 992 [5, С. 145] та ін. При скороченому варіанті допускається вказівка на вид і назву закону (у випадку, коли йдеться про конституцію чи кодекс, то найменування виду закону входить до його назви).

Пор: відповідно до статті 52 Закону України «Про освіту» [5, С. 132], в межах, встановлених Законом України «Про зайнятість населення» [5, С. 39], відповідно до Конституції України [5, с. 23], відповідно до Земельного кодексу України [5, С. 34] тощо.

Меншу продуктивність виявляють зовнішні рамково-відсильні узагальнені кліше, що передбачають поєднання маркувального покажчика із семантично-невизначеною заувагою без зазначення конкретної рубрики чи документа: відповідно до міжнародних угод та рішень Кабінету Міністрів України [5, С. 175], відповідно до затверджених Кабінетом

Міністрів України нормативів [5, С. 34], у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [5, С. 32] й под.

В окремих випадках можемо спостерігати поєднання зовнішніх узагальнених рамково-відсильних кліше з конкретними: *На підставі міжнародних зобов'язань, Конституції України* [5, С. 35]; *Освітній омбудсмен у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також положенням про освітнього омбудсмена, що затверджується Кабінетом Міністрів України* [8]; *відповідно до Конституції України, Конституції Автономної Республіки Крим, законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про освіту» та положень про них* [8] тощо.

Слід зауважити, що окремі фрагменти тексту можуть сполучати зовнішні та внутрішні відсильні приписи, а саме: *Правові відносини... регулюються цим Законом та іншими законодавчими актами України* [5, С. 36], *Структура вищого закладу освіти визначається відповідно до цього Положення та його Статуту* [5, С. 60], *згідно з державними стандартами освіти і даним Положенням* [5, С. 102] й под.

Значний відсоток рамково-відсильних кліше в розглянутому матеріалі пояснюється тим, що в підзаконних нормативно-правових актах найчастіше використовуються посилання на закони, на підставі та для виконання яких вони видаються.

За структурно-граматичними характеристиками законодавчі кліше умовно поділяються на три групи. До першої зараховують стійкі предикативні утворення. Вони мають усталений лексичний склад, фіксований порядок компонентів, як правило виражений підметово-присудковою парою предикативний центр і закріплене граматичне значення за словами з постійною інформацією. Пор.: *Допускаються випадки* [5, С. 90], *Абзац... викласти в такій редакції* [5, С. 180], *правовий статус визначається* [5, С. 44], *Ця Постанова набирає чинності* [5, С. 181], *цей Закон визначає* [5, С. 35]. Сюди ж належать і конструкції, у яких головним членом речення виступає інфінітив, як от: *Визнати такими, що втратили чинність* [5, С. 181].

До другої групи належать синтаксичні дієслівно-іменні конструкції, що наближаються за значенням до дієслів, але не є їм тотожними. Навіть за наявності дієслова-відповідника такі описові звороти в юридичному тексті набувають термінологічного значення або сприймаються як тематичні чи ситуативні стандартні контекстуальні вирази. Та найголовнішою їхньою перевагою є можливість синтагматичної сполучуваності. Адже «До складу словосполучення “дієслово + іменник” можна ввести ще одно або кілька означень...» [10, С. 165]. Пор.: *здійснює підготовку* [5, С. 54], *здійснюють*

багатoproфiльну пiдготовку [5, С. 54], проводить науковi дослiдження [5, С. 55], здiйснює контроль [5, С. 68] тощо.

Третю групу складають лексичнi стандарти, а саме фiксованi iменнi конструкцiї (у межах [5, С. 68], за дозволом [5, С. 69], за клопотанням [5, С. 43], за наявностi [5, С. 113], за власним бажанням [5, С. 70], за погодженням [5, С. 30], у встановленому порядку [5, С. 31] тощо) та складенi прийменники (прийменниковi звороти) (вiдповiдно до [5, С. 92], згiдно з [5, С. 144], у зв'язку з [5, С. 70], у разi [5, С. 62] й под.). За допомогою наведених клiше точно виражаються рiзноманiтнi адвербiальнi та релятивнi вiдношення. «Аналiтичностi цих одиниць, – наголошує Д. В. Горбачук, – виявляється на синтаксичному рiвнi, оскiльки за межами речення вони не iснують i синтаксична функцiя, яку вони виконують, виражається нарiзнооформленою конструкцiєю, один з компонентiв якої частково або повнiстю десемантизується» [11, С. 7].

Наведенi приклади свiдчать про iстотне структурне варiювання законодавчих клiше, вiд бiнарних сполучень до багатокомпонентних стiйких предикативних утворень. При цьому частотностi використання клiшованих мiкротекстiв прямо пропорцiйна рiвню унiфiкацiї юридичного тексту. На вiдмiну вiд двокомпонентних клiше, багатокомпонентнi акцiонально-iмперативнi й рамково-вiдсильнi конструкцiї вiдiграють роль смислових репрезентаторiв окремих вiдрiзкiв зв'язного тексту документа, передусiм абзацiв.

Однiєю з визначальних ознак проаналiзованих типових мовних зворотiв є їхнiй акцентуацiйний характер, «адже вони сигнализують про змiст у найзагальнiшiй формi – у формi, зрозумiлiй для всiх i перевiрених тривалою практикою» [10, С. 53]. Кожна така формула, продовжує А. П. Коваль, «готує нас до сприймання подальшого ланцюга слiв, який ми можемо з бiльшою чи меншою вiрогiдностiю передбачити» [10, С. 53]. Iншою особливiстю клiшованих одиниць виступає семантична та структурна варiативностi. Одним з її проявiв є синонiмiчна заміна як окремих лексичних компонентiв, так i конструкцiї в цiлому: *у разi вiдмови в прийомi на роботу* [5, С. 39] – *у разi вiдмови у прийняттi на роботу* [5, С. 135], *у термiни* [5, С. 78] – *у строки* [5, С. 79], *згiдно з* [5, С. 75] – *вiдповiдно до* [5, С. 76] та iн. Оскiльки наявнi синонiмiчнi пари характеризуються однозначностiю, то їх залежностi вiд контексту зовсiм не вiдчувається. За спостереженнями науковцiв, «Форма *вiдповiдно до* + iменник... у правничому тексті найуживанiша; форма *згiдно з* + iменник трапляється порiвняно рiдко» [12, С. 225]. У розглянутих нами матерiалах спiввiдношення мiж ними становить 1,5 до 1. Варiативнi клiшованi утворення можуть об'єднуватися в парадигми, що зберiгають семантичнi та структурнi

особливості інваріанта. Внесення додаткової інформації до типового мовного звороту за рахунок розширення й доповнення його перемінними компонентами призводить до формування на його основі інших стандартизованих сполук з генералізованою або конкретизованою семантикою. Пор.: *відповідно до законодавства* [5, С. 40] – *відповідно до чинного законодавства* [5, С. 41], *у встановленому порядку* [5, с. 44] – *у встановленому законодавством порядку* [5, С. 44] тощо. У цьому випадку йдеться вже не про формальне, а про смислове варіювання, що призводить до зміни змісту тексту.

Висновки. Таким чином, розглянуті мовні кліше є важливими текстотворчими засобами нормативно-правових актів, що одночасно виконують функцію стильових маркерів юридичного тексту. Загалом завдяки використанню загальноприйнятих і зрозумілих усталених мовних зворотів досягається стабільність словесної організації нормативних висловлювань. Розробляючи нормативні правові приписи для врегулювання суспільних відносин, законотворці намагаються втілити всю їхню сукупність в узагальненому юридичному стандарті. Тому наявність значної кількості лексичних канцеляризмів свідчить про стандартизованість і стереотипність юридичного тексту. За допомогою поєднання загальногалузевих, міжгалузевих і галузевих кліше з термінологічною лексикою викладається призначена для правового регулювання інформація, а також здійснюється її генералізація чи конкретизація. Акціонально-імперативні й рамково-відсильні кліше забезпечують словесно-цифрове позначення, узгодження, адаптацію та трансформацію тих чи інших законодавчих норм. Розглянутий матеріал свідчить, що на сьогодні офіційно-діловий стиль української мови володіє потужною базою регулярно відтворюваних нетермінологічних стандартних мовних конструкцій. Традиція використання законодавчих кліше в нормативно-правових актах сягає ранньомодерної доби, промовистим прикладом чого слугує текст «Пактів та конституцій законів і вольностей Війська Запорозького» 1710 р. Перспективу подальших досліджень може становити поглиблена розробка засад семантико-граматичної класифікації різних типів усталених словесних формул юридичного тексту.

Література:

1. Чижевський Б.Г. Сутність, ознаки й специфіка законодавчого забезпечення управління трансформаційними процесами у закладах середньої освіти. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць. Серія «Педагогічні науки»*. 2025. Вип. 33 (62). С. 253–290.
2. Биля-Сабадаш І.О. Мовностилістичні правила вираження змісту нормативних правових актів. *Форум права*. 2009. № 1. С. 35–42.

3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
4. Красницька А.В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: Посібник. Київ: НАВСУ, 2003. 500 с.
5. Як здобути вищу освіту: Права та гарантії / уклад. В.Л. Рябіка, Г.Ф. Труханов. Київ: Четверта хвиля, 1998. 256 с.
6. Про внесення змін до Порядку присвоєння вченого звання професора і доцента: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.06.2010 р. № 507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2010-п/ed20240508#Text> (дата звернення: 14.03.2026).
7. Лукаш Г.П., Анісімова О.М. З історії мовних кліше діловодства та документознавства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 23–28.
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 03.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 14.03.2026).
9. Порядок подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації: Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 12 квітня 2005 року № 34/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-05/ed20100222#Text> (дата звернення: 16.03.2026).
10. Коваль А.П. Культура ділового мовлення. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Вища школа, 1977. 296 с.
11. Горбачук Д.В. Структурно-семантичні типи стійких сполучень слів в офіційно-ділових текстах: автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.02 / НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 1997. 18 с.
12. Царьова І.В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура: монографія. Дніпро: Ліра, 2020. 446 с.

References:

1. Chyzhevskiy, B.H. (2025). *Sutnist, oznaky y spetsyfika zakonodavchoho zabezpechennia upravlinnia transformatsiinymy protsesamy u zakladykh serednoi osvity* [The essence, characteristics and specifics of legislative support for the management of transformational processes in secondary education institutions]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity: zbirnyk naukovykh prats. Seriya «Pedagogichni nauky» – Bulletin of Postgraduate Education: Collection of Scientific Papers. Series «Pedagogical Sciences»*, 33 (62), 253–290 [in Ukrainian].
2. Bylia-Sabadash, I.O. (2009). *Movnostylistychni pravyla vyrazhennia zmistu normatyvnykh pravovykh aktiv* [Linguistic and stylistic rules for expressing the content of regulatory legal acts]. *Forum prava – Law forum*, 1, 35–42 [in Ukrainian].
3. Selivanova, O.O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminologichna entsyklopediia* [Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
4. Krasnytska, A.V. (2003). *Yurydychni dokumenty: tekhnika skladannia, oformlennia ta redahuvannia: Posibnyk* [Legal Documents: Drafting, Designing, and Editing Techniques: A text-book]. Kyiv: NAVSU [in Ukrainian].
5. Riabika, V.L., & Trukhanov, H.F. (Comps.). (1998). *Yak zdobuty vyshchu osvitu: Prava ta harantii* [How to get higher education: Rights and guarantees]. Kyiv: Chetverta khvylya [in Ukrainian].

6. Pro vnesennia zmin do Poriadku prysvoiennia vchenoho zvannia profesora i dotsenta: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.06.2010 r. № 507. [On Amendments to the Procedure for Awarding the Academic Titles of Professor and Associate Professor: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 06.23.2010 № 507]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2010-p/ed20240508#Text> [in Ukrainian].

7. Lukash, H.P., & Anisimova, O.M. (2021). Z istorii movnykh klishe dilovodstva ta dokumentoznavstva [From the history of linguistic clichés of office management and document studies]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Document Science. Information Science*, 3, 23–28 [in Ukrainian].

8. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 № 2145-VIII]. (2025, December 03). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

9. Poriadok podannia normatyvno-pravovykh aktiv na derzhavnu reiestratsiiu do Ministerstva yustytzii Ukrainy ta provedennia yikh derzhavnoi reiestratsii: Zatverdzheno nakazom Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 12 kvitnia 2005 roku № 34/5. [The procedure for submitting regulatory legal acts for state registration to the Ministry of Justice of Ukraine and conducting their state registration: Approved by order of the Ministry of Justice of Ukraine dated April 12, 2005 № 34/5]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-05/ed20100222#Text> [in Ukrainian].

10. Koval, A.P. (1977). *Kultura dilovoho movlennia [Business speech culture]*. 2-he vyd., pererobl. i dopov. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

11. Horbachuk, D.V. (1997). Strukturno-semantychni typy stiikykh spoluchen sliv v ofitsiino-dilovykh tekstakh [Structural and semantic types of stable word combinations in official business texts]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of the Ukrainian Language [in Ukrainian].

12. Tsarova, I.V. (2020). *Suchasnyi ukrainskyi yurydychnyi tekst: leksyko-deryvatsiina struktura: monohrafiia [Modern Ukrainian legal text: lexical-derivative structure: monograph]*. Dnipro: Lira [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026